

Yapı ve Anlam Bakımından Yunus Emre Divanı'nda Çekim Edatları

Postpositions in Yunus Emre's Divan in Terms of Structure and Meaning

Ahmet Turan DOĞAN¹

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Geliş Tarihi / *Received*: 14.09.2021

Kabul Tarihi / *Accepted*: 12.12.2021

Doi: 10.48146/odusobiad.995665

Atıf / Citation: Doğan, A. T., (2021). "Yapı ve Anlam Bakımından Yunus Emre Divanı'nda Çekim Edatları" ODÜSOBİAD "Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı" 8-30, Doi: 10.48146/odusobiad.995665

Öz

Yunus Emre, Anadolu'da Oğuz ağzına dayalı yazı dilinin oluşmasında şairleriyle önemli bir rol oynamış Türk halk şairidir. Bu yazı dili sonraları genel tabirle Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılmıştır. İşte, Yunus Emre, Eski Anadolu Türkçesinin ilk dönemi olan Selçuklu Dönemi'nde yaşamış bir şairdir. Dolayısıyla onun şiirleri Oğuzcanın Anadolu'daki ilk yazılı kaynaklarından kabul edilir. Bu açıdan da özellikle Divanı'ndaki şiirlerin gerek ses, şekil, söz dizimi gerekse de anlambilim açılarından pek çok değerlendirmesi yapılmıştır. Bunların hepsi de Oğuzcanın ilk yazılı dönemi için önemli bilgiler ortaya koymuştur. Bu çalışmada dil bilgisinin araştırma konularından olan sözcük türleri konusu içerisindeki çekim edatları Yunus Emre Divanı'ndaki durumu bakımından incelenmiştir. Çekim edatlarının çalışma konusu olarak seçilmesinin sebebi, bunların Türkçedeki dil bilgilendirici sözcükler içerisinde önemli bir yer tutmasıdır. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda Yunus Emre Divanı'ndaki çekim edatlarının dil bilgilendirici anlamları bakımından ayrıntılı olarak incelenmediği görülmüştür. Yunus Emre'nin şiirleri üzerinden Oğuzcanın 13-14. yüzyıldaki çekim edatlarını tespit edip bunlar üzerinde yapı ve anlam değerlendirmeleri yapmak Türkçenin çekim edatları hakkında bir tablonun oluşmasını sağlamıştır. Böylece de Oğuzcanın söz konusu yüzyıllardaki durumu Yunus Emre Divanı üzerinden çekim edatları açısından ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre Divanı, Eski Anadolu Türkçesi, dil bilgisi, sözcük türleri, çekim edati.

Abstract

Yunus Emre is a Turkish folk poet who had an important role in the formation of the written language based on the Oghuz dialect in Anatolia with his poems. This written language was later named as Old Anatolian Turkish in general terms. Yunus Emre is a poet who lived in the Seljuk Period, the first period of Old Anatolian Turkish. Therefore, his poems are accepted as one of the first written sources of Oghuz dialect in Anatolia. In this respect, many evaluations of the poems in his Divan have been made in terms of phonetic, morphology, syntax and semantic. All of this revealed important information for the first written period of Oghuz dialect. In this study, postpositions within the subject of word classes, which is one of the research topics of grammar, were examined in terms of their features in Yunus Emre's Divan. The reason why postpositions were chosen as the subject of this study is that they have an important place in grammatical meanings in Turkish. In the studies carried out so far, it has been observed that the postpositions in Yunus Emre's Divan have not been studied in detail in terms of their grammatical meanings. Identifying the postpositions of Oghuz dialect in the 13-14th century and making morphological and meaning evaluations in Yunus Emre's poems has provided a framework of postpositions in Turkish. Thus, the situation of Oghuz dialect in the mentioned centuries was tried to be revealed in terms of postpositions in Yunus Emre's Divan.

Keywords: Yunus Emre's Divan, Old Anatolian Turkish, grammar, word classes, postposition.

Giriş

Yunus Emre, 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın ilk yarısında Batı Anadolu'da yaşamış ünlü sufi ve halk şairidir (Akar, 2018, s. 68). Divan ve Risaletü'n-Nushiye adlarıyla iki esere sahip olan Yunus Emre, Anadolu'da oluşmaya başlayan Oğuz ağzına dayalı Türk yazı dilinin ilk temsilcilerinden olmuştur. Özellikle, Divan'daki şiirlerin Oğuzlar arasında çok sevilmesi eserinin zaman içerisinde pek

¹ Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ahmetturandogan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9173-7558.

çok nüshasının oluşmasını sağlamıştır. Böylece de Türkiye ve yurtdışındaki kütüphanelerde Yunus Emre Divanı'nın pek çok nüshası yer almaktadır.

Yunus Emre şiirlerinin 14. yüzyıl ve devam eden yüzyıllarda Anadolu'da halk arasında çok sevilmesinin en önemli sebebi olarak şiirlerdeki dilin halk ağzına yakın olması ve bu durumun onun anlaşılabilirliğini artırması söylenebilir. Bu sebeple, Yunus Emre'nin şiirleri Eski Anadolu Türkçesi üzerine yapılan dil araştırmalarına da kaynaklık teşkil etmiştir. Eserlerindeki şiirler dil bilimsel olarak çeşitli açılardan ele alınmıştır. Yunus Emre'nin eserleri üzerine dil bilgisi bakımından yapılan bütüncül çalışmalar konusunda Altunsarı (2004), Babacan (2013), Kavaklıçeşme Kotan (2015)'in çalışmaları öne çıkmaktadır. Bu çalışmada ise daha önceki çalışmalardan farklı olarak Yunus Emre Divanı'ndaki çekim edatları yapısal ve anlamsal ölçütler çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmada Tatçı (1990)'nın doktora tezi olarak hazırlanmış olduğu Yunus Emre Divanı esas alınmıştır. Öncelikle eserdeki çekim edatları tespit edilip yapılarına göre sınıflandırılmış ve daha sonra bağlam çerçevesinde bunların dil bilimsel anlamları belirlenerek bunlarla ilgili metindeki örnek kullanımlar sıralanmıştır. Doğrudan Yunus Emre'yle ilgili olmasa da bu çalışmanın konusu bağlamında Eski Anadolu Türkçesindeki edatlar, bağlaçlar ve ünlemler üzerine yapmış olduğu çalışmayla Tiken (2004) de ön plana çıkmaktadır. Tiken, bu çalışmada söz konusu biçimbirimlerle ilgili ses, şekil ve anlam yönünden bir değerlendirmeler yapmıştır.

Edatlar, sözcük türleri içerisinde yardımcı fiillerle birlikte bağımlı biçimbirimleri, dolayısıyla da dil bilimsel anlamlı sözcükleri oluşturur. Buna karşılık, edatlar geleneksel dil bilgisi çalışmalarında genellikle görevli kelimeler olarak adlandırılmış ve anlam yönleri pek incelenmemiştir. Hâlbuki bağımlı veya bağımsız dildeki bütün biçimbirimler anlam taşıma veya değiştirme özelliğine sahiptir. Dolayısıyla, Türkçedeki edatlarla birlikte eklerin de anlamsal yönlerinin olmadığı düşünülmemelidir. Dildeki anlam, dil bilimsellik ve sözcüksellik/sözlüksellik boyutlarında ele alındığında dilbilimdeki kapalı sınıf/unsur ve açık sınıf/unsur terimleriyle de karşılaşılır. Course'un ifadesiyle, dildeki kapalı ve açık unsurlar anlam taşıma özelliğine sahiptir ancak bu unsurları işlevleri farklı olduğu için taşıdıkları anlam arasında da farklılıklar vardır (2000, s. 89). Dildeki kapalı biçimbirimler (dil bilimsel biçimbirimler), söz diziminde düzgün bir işleyişe sahip olabilmek için açık unsurlarla (sözlüksel biçimbirimlerle) kolayca birleşebilecek kadar esnek, yeterince geniş ve çatışma yaratmayacak bir anlama sahip olmalıdır (Course, 2000, s. 90). Türkçedeki edatlar da kapalı sınıf/bağımlı biçimbirim/dil bilimsel anlamlı biçimbirim kategorisinde yer almaktadır. Bu çalışma özelinde bakıldığında çekim edatları da sözlüksel anlamlı biçimbirimlerin zamanla dil bilimsel anlamlı hâle gelmesiyle oluşmuş biçimbirimlerdir. Yani, bir süreç içerisinde açık sınıf kelime grubundan kapalı sınıf kelime grubuna geçmişlerdir. Can'ın deyişiyle, bu da farklı aşamaları bulunan, dil bilimselleşmenin kendisinden çok dil bilimselleşme derecesinin önemli olduğu bir süreçtir (2017, s. 41). Sahip oldukları anlam da kullandıkları bağlama göre şekillenir. Bu açıdan bakıldığında onları sadece görevli birimler olarak adlandırmak doğru değildir. Bu duruma örnek verilecek olursa *için* çekim edatının aşağıdaki cümleler de farklı dil bilimsel anlamlar kazandığı görülür:

Güldüğünü belli etmemek için yüzünü çevirdi. (Amaç, gaye)

Küçük olduğu için iştenden çıkarıldı. (Sebeup, neden)

Bunları kardeşi için aldı. (Özgü, has)

Babam için iyileşmemiş şartı evde oturmamdır. (Sınırlandırma)

Ayşe için hissettikleri bunlardı. (İlgili olma)

Bu açıdan bakıldığında çekim edatlarının ve diğer edat türlerinin dil bilimsel anlam değerlendirmeleri dil bilgisi çalışmalarında yer almalıdır.

Edatları *çekim edatları*, *bağlama edatları*, *ünlem edatları* ve *pekiştirme edatları* (Delice, 2014; Doğan, 2021) olmak üzere temel olarak dört gruba ayırmak mümkündür. Bunlar içerisinde çekim edatları dildeki edatlaşmanın en karakteristik örneklerini teşkil etmektedir. Bazı araştırmacılar tarafından *edat* veya *son çekim edatı* olarak da adlandırılan bu biçimbirimler Türkçede bağımlı olduğu isim unsurundan sonra gelerek onunla birlikte çekim edatı öbeğini oluşturmalarıyla bilinirler. Çekim

edatları, Türkçe söz diziminde öteden beri var olan sözcük türüdür. Eski Türkçe döneminde de *adin* (+*dAn başka*), *artuk* (+*dAn fazla*), *aşnu* (+*dAn önce*), *basa* (+*dAn sonra*) vb. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 3-12) biçimde örneklerine rastladığımız çekim edatları Türkçedeki edatlaşmanın çok daha eskilere gittiğini göstermektedir.

Türkçede çekim edatları, yapı bakımından da farklı biçimlerde değerlendirilmiştir. Bu farklılıkların temelini ise çekim edatlarının bağlandığı adın üzerindeki eklerin değerlendirmesi oluşturmaktadır. Kimi araştırmacılar Türkiye Türkçesindeki +*A*, +*dAn* eklerini edatların istemi olarak değerlendirirken (Banguoğlu, 2004; Doğan, 2014; Aydın Özkan, 2017; Hirik, 2019) kimi araştırmacılar ise bu ekleri çekim edatına dahil etmişlerdir (Delice, 2009; Doğan, 2021; Ediskun, 2010). Bu konuda Delice; zarf ve zarf öbeklerini edatlara dönüştüren +*A*, +*dAn* eklerine yapıca öncül, işlevce bütünleşik ek adını vermiş, böylece de çekim edatlarını 1. *Basit çekim edatları* (gibi, ile, üzere...), 2. *Birleşik çekim edatları* (-a göre, -a rağmen, -den başka, -den dolayı...) olmak üzere ikiye ayırmıştır (2009, s. 707-708). Burada öncül ekle ilgili bir bilgi vermek gerekirse; Delice, öncül eklerin Türkçede zarflardan önce birleşik çekim edatı ve asıl fiillerden yardımcı fiil elde etmek için kullanılan eklerin son ek veya ön ek olmadığını, bunların yapısının 'öncül ek', işlevinin ise 'bütünleşik ek' olduğunu belirtmiştir (Delice, 2009, s. 706). Yani, Delice'ye göre yapı bakımından kimi sözcüklerin önündeki sözcükte bulunan ancak, işlev bakımından sonraki sözcüğe ait olan ekler öncül ektir. Bu çalışmanın konusu itibarıyla da bazı zarflardan önce gelen ve onunla birlikte çekim edatını oluşturan +*A*, +*dAn* ekleri öncül ek kategorisindedir. Doğan da temelde zarflardan önceki ada gelerek söz konusu zarfla birlikte çekim edatını oluşturan +*A*, +*dAn* eklerini öncül ek olarak kabul etmiş ve çekim edatlarını 1. *Doğrudan çekim edatları* (açısından, adına, civarında, gibi, ile, yüzünden...), 2. *Birlikte çekim edatları* (+*A* göre, +*A* kadar, +*A* rağmen, +*dAn* beri, +*dAn* dolayı, +*dAn* öte...) olmak üzere iki grupta ele almıştır (2021, s. 41). Bu çalışmada da Yunus Emre Divanı'ndaki çekim edatları *doğrudan çekim edatları* ve *birlikte çekim edatları* olmak üzere iki başlıkta ele alınmıştır.

"Doğrudan çekim edatları" ve "birlikte çekim edatları" adlandırması, söz konusu edatların Türkçedeki yapısal oluşum biçimleriyle alakalı bir adlandırmadır. Doğan'ın ifadesiyle, çekim edatları Türkçede temel olarak iki şekilde meydana gelmiştir. Birincisi, dildeki çeşitli sözlüksel anlamlı birimlerin söz diziminde kendilerinden önceki kelimedeki +*A*, +*dAn* eklerinden biri olmadan dil bilgisel anlamlı birim olduğu, yani tek başına doğrudan çekim edatı olduğu birimlerdir (2021, s. 43). Bunlara Türkiye Türkçesinden *adına*, *denli*, *diye*, *için*, *ile*, *gibi*, *kadar*, *üzere*, *yüzünden* vb. çekim edatları örnek olarak verilebilir. Bunların kişi zamirlerinden -üçüncü çokluk kişi zamiri hariç- sonra kullanılmalarında ad ile çekim edatı arasına giren söz dizim işlevsiz +*im*, +*in*, +*nin*/*+nun* ilave hecesini almaları da (Delice, 2014, s. 128) söz konusu biçimbirimlerin doğrudan çekim edatı olması gerçeğini değiştirmez. Çünkü, bu gruptaki çekim edatlarının zamirler haricinde herhangi bir addan sonra yukarıda belirtilen ilave heceler olmadan da kullanılmaları, onların çekim edatı olmak için bu birimlere ihtiyaç duymadığını gösterir (Doğan, 2021, s. 43). Birlikte çekim edatları ise doğrudan çekim edatlarının tam tersine çeşitli araştırmalarda *beri*, *dair*, *değın*, *dek*, *dolayı*, *göre*, *rağmen*, *öte*, *ötürü*, *özge* vb. biçiminde verilen çekim edatlarının aslında kendinden önceki adda +*A* veya +*dAn* ekleri olmadan çekim edatı olamayan birimlerdir (Doğan, 2021). Bunlar; ad veya zamir fark etmeden her durumdan kendilerinden önceki adda söz konusu eklerden biri varken kullanılırlar. Bu da; biri ek, diğeri sözcük iki birimin birlikte çekim edatı olduklarının göstergesidir. Dolayısıyla da +*dAn* *beri*, +*A* *dair*, +*A* *değın*, +*A* *dek*, +*dAn* *dolayı*, +*A* *göre*, +*A* *rağmen*, +*dAn* *öte*, +*dAn* *ötürü*, +*dAn* *özge* biçimlerinde değerlendirilmeleri gerekir.

İnceleme

Bu başlık altında Yunus Emre Divanı'ndaki çekim edatları yapısal ve anlamsal özelliklerine göre incelenmiştir. Tespit edilen çekim edatlarının mevcut çalışmalarda var olup olmadığına, eğer varsa yapısal ve anlamsal değerlendirmelerine ilgili çekim edatı altında karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir.

İnceleme bölümünde çalışmanın sınırlılıkları sebebiyle bir çekim edatının her bir anlamı için Yunus Emre Divanı'ndan en fazla iki örnek beyit verilmiştir. Aynı anlamda olan diğeri örneklerin şiir ve beyit numaraları ilgili örneklerin altına yazılmıştır.

Yunus Emre Divanı'nda Çekim Edatları

Yunus Emre Divanı'ndaki çekim edatları doğrudan veya birlikte çekim edatı olma yapısal özelliğine göre iki başlık altında aşağıda verilmiştir.

Doğrudan Çekim Edatları

Doğrudan çekim edatları, Türkçede çeşitli isim, sıfat veya zarfların anlam boşanmasına uğramasıyla oluşur. Anlam boşanmasına uğrayan bu türden sözcükler sözlüksel anlamdan dil bilimsel anlama geçerler ve artık kendisinden önce bir isim unsuru olmadan söz diziminde kullanılmaz olurlar. Bunlar, isim kök veya gövdelerine doğrudan getirilirler: *Ahmet gibi, insanlık için, para yüzünden, araba ile, toplum adına vb.* Çekim edatı olabilmeleri için önündeki isim haricinde herhangi bir biçimbirime ihtiyaç duymazlar. Bu sebeple de doğrudan çekim edatı olarak adlandırılırlar. Zamirlerden ve kimi isimlerden sonra *+im, +In, +Un, +nIn/+nUn* eklerinden birinin eklenmesinden sonra söz konusu çekim edatlarının kullanılması da bunların doğrudan çekim edatı olma özelliklerini değiştirmez. Delice (2014) ve Doğan (2021)'dan yukarıda da verilen bilgiye göre söz konusu ekler kullanılmadan da bunlar kullanılabilir. Bu da yapısal ve söz dizimsel bir gerekliliğin olmadığını göstermektedir:

Senin gibi / Sen gibi

Onun gibi / O gibi

Benim haricimde / ben haricinde

Ali'nin yüzünden / Ali yüzünden

Ali'nin sayesinde / Ali sayesinde

Bu konuda Hirik, Türkiye Türkçesindeki doğrudan çekim edatları içerisinde sıklıkla kullanılan *gibi* çekim edatının tamlayıcıları arasında *yalın hâlli isim/zamir, isme/zamire gelen ilgi hâli eki, aitlik eki, isim-fiil ve sıfat-fiil ekinin* bulunduğunu belirtmiş ve bu konu itibarıyla *+im, +In, +Un, +nIn/+nUn* eklerini edatın istemi olarak değerlendirmiştir. Bunun yanında, ilgili çekim edatının her durumda söz konusu ekleri istemediğine de dikkat çekmiştir (2017, s. 210). Bu değerlendirmelerden yola çıkılarak tarafımızca bu eklerin çekim edatların istemi değil, bazı durumlarda kalıplaşmış veya her iki biçimde de olabilen kullanımları olduğu bilgisi kabul edilmiştir. Bu yapıların bir kısmı önceleri bir tercihin, olmasa da olur durumların örnekleriyken bunların bir kısmı kalıplaşmış, artık öyle kullanılır olmuş; bir kısmı ise her iki yapıda da kullanılmaya devam etmiştir, denebilir. Doğrudan çekim edatlarının bu kullanımları için şu yapıları da örnek olarak göstermek mümkündür:

Bu denli (kullanılır) / Bunun denli (kullanılmaz)

O kadarıyla (kullanılır) / Onun kadarıyla (kullanılmaz)

Senin adına (kullanılır) / Sen adına (kullanılmaz)

Benim ile (kullanılır) / Ben ile (kullanılmaz)

Türkçenin her döneminde bulunan doğrudan çekim edatlarının Yunus Emre Divanı'ndaki örnekleri ise şunlardır:

Bigi

Bu çekim edatı, Türkçede *gibi* çekim edatının göçüşmeye uğramış biçimidir. Bir ağız özelliği olarak Yunus Emre Divanı'nda yer aldığı söylenebilir. Eski Anadolu Türkçesinden sonra Batı Türkçesi yazı dilinde kullanılmamıştır. Paçacıoğlu'nun tespitine göre Türkçede *bigi, bigin* şeklinde iki biçimi bulunan söz konusu çekim edatı kullanım çoğunluğu bakımından sırasıyla Eski Anadolu Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tarihî Kıpçak Türkçesi yazı dillerinin bazı metinlerinde yer almıştır (Paçacıoğlu, 2006, s. 84). *Bigi* çekim edatının Yunus Emre Divanı'ndaki dil bilimsel anlamı ve örnekleri şöyledir:

Benzerlik anlamında kullanımı:

Çün deñize ğark olduñ boğazuña geldi şu

*Delü **bigi** ıalbınma iy bî-çâre batduñ tut (18/7)*

*Öd ağacı **bigi** yanar vücūdum*

Dütünüm göklere seher yilidür (50/2)

Diğer örnekler: 414/1(2), 414/2, 414/3, 414/4, 414/5, 414/6, 414/7

Birle

Türkçenin özellikle Doğu Türkçesi metinlerinde sıklıkla kullanılan bir çekim edatıdır (Paçacıoğlu, 2006, s. 90). Batı Türkçesinin ise diğer yüzyıllara göre 14-15-16. yüzyıl metinlerinde daha çok kullanılmış, 18. yüzyıldan sonra ise örneğine rastlanmamıştır (Tarama Sözlüğü, 1995, s. 599-601). Yunus Divanı'nda ise çekim edatı olarak bir kere kullanılmıştır. Dolayısıyla söz konusu biçimbirim kullanım sıklığı *ile* çekim edatı karşısında oldukça azdır. Yani, *birle-ile* kullanımı bakımından Divan, *ile* tarafındadır. *Birle* çekim edatının Yunus Emre Divanı'ndaki dil bilgisel anlamı ve örneği şudur:

Biri veya bir şeyle bağlantılı, alakalı anlamında kullanımı:

*Sen bunca şıfat **birle** pinhân iken iy server*

‘Aşıklar devletisin meşhür oldun cihâna (320/2)

Deñlü

Batı Türkçesi yazı dillerinde kullanılan bir çekim edatıdır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanım sıklığı yüksek olsa da (Tarama Sözlüğü, 1995, s. 1084-1086) günümüz Türkiye Türkçesinde yerini daha çok *kadar* çekim edatına bırakmıştır. Yunus Emre Divanı'nda da *deñlü* çekim edatı iki kere kullanılmışken *kadâr* çekim edatı sekiz kere kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığında söz konusu Divan'ın *kadâr* tarafında olduğu söylenebilir. *Deñlü* çekim edatının Yunus Emre Divanı'ndaki anlamı ve örneği şöyledir:

Ölçü, derece, miktar vb. anlamında kullanımı:

*Ne **deñlü** yiriseñ çok ol **deñlü** yüriseñ tok*

Câna hiç aşşı yok hep şüret maşlahatıdır (34/2(2))

Diye / Diyü

Batı Türkçesinin tarihî ve çağdaş dönemlerinde kullanılan bu çekim edatının Eski Anadolu Türkçesi döneminde bazıları okuma farklılıklarından kaynaklanan *deyi*, *deyü*, *diye*, *diyi*, *diyü* biçimleri bulunmaktadır. Çalışmada esas alınan metinde ise *diye*, *diyü* biçimleri vardır. Eski Anadolu Türkçesi metinleri dikkate alındığında ise en çok *deyü*, *diyü* biçimlerinin kullanıldığı görülür (Tarama Sözlüğü, 1995, s. 1127-1129). Yunus Emre Divanı'nda da sadece bir örnekte *diye* biçimi geçmiştir. Bunun dışında *diyü* biçimi kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığında Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanım sıklığıyla örtüşmektedir. Söz konusu çekim edatının Yunus Emre Divanı'ndaki anlamları ve örnekleri şunlardır:

1. Sebep, neden ve dolayısıyla da sonuç anlamında kullanımı:

*Yünus şikâyet eyleme yârdan cefâ gördüm **diyü***

Cümle 'aşıklar hâceti ma'şûkı katında biter (78/7)

İy yârânlar iy kardaşlar korqaram ben ölem **diyü**

Öldüğümi kayırmazam itdüğümi bulam **diyü** (285/2)

Diğer örnekler: 192/7, 285/2, 351/14

2. Amaç, gaye bildirme anlamında kullanımı:

Kamu 'âlem ümid tutar 'âhîretde görem **diye**

Yunus eydür dervîş olan bunda Hâk'ı buldı meğer (87/8)

Eger gerçek kulumışsam aña kullık kılayıdum

Ağlayadum bu dünyede yarın anda gülem **diyü** (285/3)

Diğer örnekler: 57/4, 120/4, 285/4, 285/5, 304/6, 415/11(2), 417/8, 417/11(2)

3. Öyle kabul etmek, öyle görmek anlamında kullanımı:

Ağuya bal **diyü** barmaq uzatdum

Aşuma zehr-i kâtil katmışam ben (258/8)

Gibi

Doğu Türkçesinde *kibi* biçiminde olmak üzere Türkçenin her döneminde sıklıkla kullanılan bir çekim edatıdır. Eski Anadolu Türkçesinde de *gibi* biçiminde sıklıkla kullanılmıştır. Yunus Emre Divanı'nda 55 kullanımla *ile* çekim edatının ardından baştan ikinci olmuştur. Kullanım sıklığı sebebiyle Türkiye Türkçesine bakıldığında fazlaca dil bilgisel anlama sahip olduğu görülür (Doğan, 2021). Yunus Emre Divanı'nda ise iki farklı anlamda kullanıldığı tespit edilmiştir. Söz konusu metindeki anlamları ve örnekleri şunlardır:

1. Benzerlik anlamında kullanımı:

Hâkdur seni semezlere cânsuz şüretdür dirisem

Anuñiçün cânlulara senüñ **gibi** ma'şûk gerek (144/2)

Tek ben degilem 'âşık ol ma'şûk nazarında

'Işk yolına cân fidi benim **gibi** sâd hezâr (26/6)

Diğer örnekler: 32/6, 40/5, 41/2, 44/3, 46/7, 49/2, 49/12, 52/6, 70/4, 71/11, 74/3, 76/1, 80/3, 82/6, 82/7, 159/6, 173/6, 173/7, 191/13, 196/11, 222/4, 253/6, 255/3, 270/5, 289/5, 309/3, 313/6, 326/4, 326/5, 326/7, 353/4, 353/5, 362/7, 388/1(2), 388/2, 388/3, 388/4, 388/5, 388/6, 388/7, 391/1, 406/4, 406/5, 408/6, 415/11, 415/12

2. Benzetme amacı güdülmeden doğrudan bir şeyi veya birini belirtme, onu işaret etme anlamında kullanımı:

Şeyh ü danişmend ü velî cümlesi birdür er yolu

*Yûnus'dur dervişler kulu Tapduk **gibi** serveri var (27/7)*

İşidün iy ulu kiçi size benüm haberüm var

*Zihî devlet benüm bugün kim senüñ **gibi** yârum var (43/1)*

Diğer örnekler: 21/5, 73/6, 130/6, 180/5, 214/3, 221/4

İçün

Hakkında köken bakımından farklı değerlendirmeler bulunsa da Türkçede *için*, *içün*, *uçun*, *üçün* biçimleri vardır. Bu çekim edatı da kullanım sıklığı dolayısıyla Türkiye Türkçesinde pek çok dil bilgisel anlama sahiptir (Doğan, 2021). Yunus Emre Divanı'nda ise 54 kullanımda üç farklı anlama sahip olduğu görülmüştür. Anlamları ve örnekleri şöyledir:

1. Sebep, neden ve bunun neticesinde sonuç anlamında kullanımı:

*Ben seni sevdüğüm **içün** eger bahâ dirlrise*

İki cihân milkin virem dağı bahâsı yitmeye (3/5)

*Çalab'um bu dünyâyı qahir **içün** yaratmış*

Gerçeğin gelenlerüñ kahrını yutmağ gerek (141/2)

Diğer örnekler: 171/9, 179/2(2), 398/6, 398/9

2. Biri veya bir şeyle alakalı, bir şeye ait anlamında kullanımı:

*Tâ'at kılan uçmağ**içün** dîn tutmayan tamu **içün***

Ol ikiden fâriğ olur neye benzer bu 'işâret (21/3)

*Ma'lûmdur âhı yol eri Mevlâ'yı**içün** n'itdikleri*

Mihnet içinde her biri miskin olup gülmediler (40/2)

Diğer örnekler: 56/5, 77/6, 78/1, 109/1(2), 114/3, 134/13, 137/6, 160/3, 160/4, 190/1, 191/7, 200/3, 204/3, 234/2, 234/3, 234/4, 234/5, 234/6, 270/6, 272/1(2), 272/2, 272/3, 272/4, 272/5, 272/6, 278/7, 293/1, 312/7, 313/10, 317/1, 324/3, 326/5, 338/9, 346/6, 357/1, 365/3

3. Amaç, gaye anlamında kullanımı:

*Gelüñ bugün yanalum yarın yanmamağ**içün***

*Ölelüm ölmeziken yine ölmemeg**içün** (251/1(2))*

Ṭartalum günâhumuz arturalum âhumuz

*İdelüm hisābumuz hisāb olmamağ**ı**ç**ün*** (251/2)

Diğer örnekler: 234/1(3), 234/7, 248/6, 251/3, 251/4, 251/5, 279/7, 312/7, 338/8, 379/9

İle

Çağatay Türkçesi ve özellikle Batı Türkçesinde en sık kullanılan çekim edatlarından biridir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 45). Bağlama edatı olarak kullanımı da dahil edildiğinde dildeki kullanım oranı daha da yükselmektedir. Kullanım sıklığına bağlı olarak dil bilgisel anlamlarının sayısı da artmaktadır. Yunus Emre Divanı'nda da 449 ile en yüksek kullanıma sahip çekim edatı olmuştur. Bu sebeple altı farklı dil bilgisel anlamının olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu Divan'daki anlamları ve örnekleri şöyledir:

1. Birliktelik, beraberlik anlamında kullanımı:

*Gönlüm cānum ‘aqlum bilüm sen**ün**ile karar ider*

Pervāz ururlar dem-be-dem uçuban dosta gitmeğe (1/2)

Çün anda dirlik ola Haqq'ila birlik ola

Varlığı elden koyup ere kullık gerekdür (84/2)

Diğer örnekler: 8/2, 18/3, 19/9, 20/6, 21/8, 22/6, 32/1, 32/3, 39/1, 41/8, 53/1, 61/3, 68/2, 69/8, 68/10, 70/3, 70/7, 77/3, 80/1, 88/5, 102/6(2), 104/1, 104/3, 104/5, 105/1(2), 112/7, 116/4, 125/7, 127/5(2), 127/9, 128/1, 130/9, 139/2, 140/6, 159/2, 162/4, 165/10, 168/5(2), 168/6(3), 168/7(3), 168/8, 168/9(2), 168/10(2), 168/11(3), 168/12, 169/10, 179/5, 180/6, 181/9, 182/9, 185/1, 185/5(2), 185/7, 185/8, 186/7, 187/2, 187/9, 188/3, 191/1, 191/11, 195/4, 195/4, 196/8, 201/2, 201/5, 201/6, 201/7, 201/13(2), 201/14(4), 201/15, 201/21, 201/24, 201/25, 201/27, 201/32, 228/4, 233/2, 237/2, 238/2, 250/2, 253/6, 287/2, 287/8, 288/1, 294/4, 294/6, 295/8, 301/8, 308/4, 308/5, 318/7, 321/5, 322/1(2), 322/2, 322/3, 322/4, 322/5, 322/6, 335/1, 335/5(2), 335/6, 335/12, 335/14(3), 335/15, 335/16, 335/18, 337/2, 347/1(2), 347/2, 347/3, 347/3, 347/4, 347/5, 347/6, 350/6, 356/9, 356/16, 357/1, 359/5, 359/8, 360/4, 370/2, 372/11, 389/2, 394/1, 395/1, 395/2, 403/6, 405/1, 407/7, 408/3

2. Araç, vasıta anlamında kullanımı:

*Diliy**ile** ‘ışık diyenler bilmediler ‘ışık neydügin*

Benüm cevābum sen eyit ışka ‘izzet midür bahā (2/4)

*Eger Güher isterisen hımet **ile** ‘āriflere*

Cāhile bin söylerisen ma‘nide miskal olmaya (5/6)

Diğer örnekler: 14/6, 19/3, 24/4, 28/3, 29/4, 34/4, 36/3, 38/1, 40/7, 49/7, 53/1, 53/2, 55/6, 67/5, 75/5, 80/3, 89/7, 102/3, 110/2(2), 119/2, 126/7, 126/10, 129/8, 144/5, 144/8, 146/6, 150/4, 161/2, 173/1, 178/2, 184/9, 187/6, 193/9, 206/9(2), 209/8(2), 211/3, 212/4, 212/6, 214/7, 219/2, 221/2, 221/5, 222/11, 223/1, 223/2, 224/3, 230/5, 231/3, 232/9, 235/7, 237/3(2), 237/6, 239/1, 241/3, 248/2, 248/7, 250/2, 256/1, 260/2, 260/6, 264/2, 269/4, 273/11, 274/3, 274/4, 277/6, 282/2, 296/1(2), 296/2, 296/3, 296/4, 296/5, 296/6, 296/7, 296/8, 297/7, 304/5, 304/5, 304/6, 318/6, 321/3, 332/2, 332/8, 335/2, 335/7, 335/8, 335/9, 335/11, 335/17, 335/19, 338/6, 344/1, 347/5, 355/8, 359/3, 359/9, 363/2, 363/4, 366/4, 366/8(2), 371/4, 372/5, 375/5, 376/2, 376/3, 378/6, 379/6, 379/7, 390/1, 392/5, 403/8, 407/2

3. Biri veya bir şeyle bağlantılı, alakalı anlamında kullanımı:

Sensüz iki cihân benim zindân görünür gözüme

Senün ‘ışkuñla bilışen gerek hâşşü’l-hâşdan ola (4/4)

Yoğdur toğanla birliği ya Hağğ’a lāyık dirliğı

Bir kişiden um erligi anuñ şafâ-nazarı var (27/4)

Diğer örnekler: 27/5, 58/1, 58/10, 99/7(2), 104/2, 118/3, 121/3, 128/6, 135/1, 135/8, 135/10, 155/3, 161/2, 163/4, 167/2, 176/2, 178/6, 181/4, 189/5, 192/3, 197/4, 205/3, 205/7, 205/9, 206/1, 220/2, 221/5, 222/5, 231/9, 243/9, 244/3, 244/4, 265/5, 295/7, 301/6, 303/6, 303/7, 304/1, 304/3, 304/4(2), 304/8, 308/6, 316/2, 317/9, 333/7, 338/6, 339/6, 347/4, 350/2, 354/3, 354/4, 354/5, 369/7(2), 377/2, 379/2, 381/2, 381/3, 386/1, 387/5(2), 390/3, 403/2, 403/3, 409/1

4. Sebep, neden anlamında kullanımı:

Bu âhula bu zârula bu hikmeti kim ne bile

Bilse dağı gelmez dile şutdum yüzüm senden yaña (8/3)

Ben dost için ağlarısam gözüm yaşını kim sile

Yaşum niçe dine benim böyle ‘acâyib derdile (317/1)

Diğer Örnekler: 42/10, 101/5, 115/3, 119/1, 192/6, 201/20, 240/3, 267/1, 275/3, 277/5, 286/2, 361/4, 367/12, 397/3, 399/3, 401/3

5. Durum, tarz anlamında kullanımı:

Yüz yıllar hoşluğula ‘ömrün olursa Yünus

Şoñucı bir nefesdür geç andan da ötdüñ şut (18/11)

Yitmiş iki millete birliğile bakmayan

Şer‘ile evliyâsa hağğikatde ‘âsîdur (29/4)

Diğer örnekler: 2/8, 33/5, 44/1, 47/3, 58/7, 57/1, 59/6, 60/7, 61/11, 80/1, 81/1, 83/3, 88/5, 110/7, 111/6, 117/2, 125/1(2), 126/8, 128/7, 132/1, 132/7, 138/1, 143/7, 154/4, 155/5, 155/6, 159/2, 161/3, 164/5, 167/1, 167/5, 190/4, 191/4, 193/6, 201/17, 201/19, 201/37, 205/1, 205/7, 209/8, 213/4, 219/2, 227/1, 237/1, 237/2, 248/10, 254/1, 266/5, 267/4, 273/5, 281/4, 292/2, 295/8, 301/5, 302/15, 304/7, 307/1, 307/4, 309/1(2), 312/1, 315/6, 317/4, 321/6, 323/8, 335/1, 335/3, 335/4, 335/13, 339/4, 343/4, 343/6, 347/6, 357/5, 357/7, 358/6, 359/6, 362/6, 372/2, 379/1, 392/2, 395/1, 405/8, 414/7, 415/19

6. Zaman ifadeleriyle birlikte o vakitte olduğunu belirtme anlamında kullanımı:

Şañla şungelicek bülbülleyin söylerem

Göñülde ma‘nî biter dertli cigerüm vardur (51/6)

İle bile

Türkçedeki aynı dil bilgisel anlama sahip *ile* ve *bile* çekim edatlarının art arda kullanılmasıyla oluşturulmuş bir çekim edatıdır. Mevcut çalışmalarda çekim edatı olarak değerlendirilmesine rastlanmamıştır. Yunus Emre Divanı'nda 11 kez kullanılan bu çekim edatının dil bilgisel anlamı ve örnekleri şunlardır:

Birliktelik, beraberlik anlamında kullanımı:

Hiç irāk isteme anı cānuñdan iĉerü cānı

*Senüñle **biledür** anı görmemek bi-başar durur* (61/3)

*Andan berü gönñildüm dost**ıla bile** geldüm*

Bu 'āleme çıkıcaĉ bir 'aceb hāle geldüm (196/1)

Diğer örnekler: 22/6, 48/12, 79/4, 99/6, 104/1, 185/1, 304/5, 363/5

İlen

İle+n > ilen biçiminde oluşmuş bir çekim edatı olarak Çağatay Türkçesi ve Batı Türkçesinde görülür (Hacıeminoğlu, 2015, s. 47). Batı Türkçesinde 20. yüzyıla kadar kullanılmış, Türkiye Türkçesi yazı dilinde ise kullanılmamıştır (Tarama Sözlüğü, 1995, s. 2036-2038). Yunus Emre Divanı'nda kullanım sıklığı az olsa da *ile* çekim edatıyla olan köken bağından dolayı farklı anlamlarda kullanılmıştır. Anlamları ve örnekleri şunlardır:

1. Sebep, neden anlamında kullanımı:

*Yūnus derdiy**ilen** tüter gönñinde Hāĉ 'ıřķı biter*

Erenler eteĝin ūtar ölürse yumañ gerekmez (108/5)

2. Birliktelik, beraberlik anlamında kullanımı:

*Şüfiy**ilen** sūfī olan şofiyıla şāfī olan*

Bel bağlayup tā'at kılan ol Kerīm ü Raĥmān benem (195/5)

Geh dönem hāmuş olam geh cūş idem geh hūş olam

*Geh dönüp pür-reng**ilen** hem bāĝ u hem bostān olam* (201/38)

3. Durum, tarz anlamında kullanımı.

*Yūnus teveccūh ideli Ka'be-i 'ıřķa cān**ilen***

Oldı muĝaylān dikenini ayaĝı altında harīr (53/6)

Geh dönem hāmuş olam geh cūş idem geh hūş olam

Geh dönüp pür-rengilen hem bâğ u hem bostân olam (201/38)

Kadar

Harezmi, Özbek ve Batı Türkçesi metinlerinde görülmektedir (Tiken, 2004, s. 35). En yaygın kullanıldığı dönemler Osmanlı ve Türkiye Türkçesi dönemleridir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 49). Yunus Emre Divanı'nda sekiz kere kullanılan bu çekim edatı ölçü, derece, miktar bildirme bakımından *deñli* çekim edatından fazla kullanılmıştır. Söz konusu metindeki anlamı ve örnekleri şunlardır:

Ölçü, derece, miktar vb. anlamında kullanımı:

Çünkü olırsar yiri tar kazançlı kazancı kadar

Mü 'minler geldi haber 'aşıklar dîdâr göriser (63/3)

Müsî varur Tür'a çıkar anda varur nûra bakar

Dostdan gayrı zerre kadar bu gözlerüm görmez benim (170/4)

Diğer örnekler: 22/7, 80/6, 116/6, 135/2, 139/2, 273/8

Tek

Doğu Türkçesinde *teg* biçiminde olan bu çekim edatı Eski Anadolu Türkçesinde büyük oranda *tek*, daha az oranda *dek* biçiminde kullanılmıştır. *Benzerlik* dil bilgisel anlamı bakımından *gibi* edatıyla kıyaslandığında Eski Anadolu Türkçesinde daha az yer almıştır. Batı Türkçesinin 14-15-16. yüzyıllarında çeşitli metinlerde kullanılırken 19. yüzyıla kadar ise sadece saz şairlerinin şiirlerinde yer almıştır (Tarama Sözlüğü, 1995, s. 3785-3787). Türkiye Türkçesi yazı dilinde ise kullanılmamıştır. Yunus Emre Divanı'nda da *gibi* çekim edatı karşısında çok az bir kullanıma sahiptir. Söz konusu metindeki anlamı ve örnekleri şunlardır:

Benzerlik anlamında kullanımı:

Gören seni pervâne tek nicesi oda düşmesin

İki yañadın çün turur ol iki şû'leli çerâk (132/5)

Görmez misin toprağı hâşları kuçmuş yatur

Bizi dahı anuñ tek ala koyına birgün (246/3)

Üstine

Eski Anadolu Türkçesi üzerine yapılan çalışmalarda bu çekim edatına yer verilmemiştir. Bunun yanında, Altunsarı tarafından Yunus Emre Divanı üzerine yapılan çalışmada söz konusu çekim edatına yer verilmiş fakat sözcüğün çekim edatı olmadığı bazı örnekler araya karışmıştır (Altunsarı, 2004, s. 67). Bugün Türkiye Türkçesinde de *üstüne* biçiminde kullanılan çekim edatı, Yunus Emre Divanı'nda sık kullanılmamasına rağmen üç farklı anlamda geçmiştir. Bu da ilgili çekim edatının Eski Anadolu Türkçesinde kullanımının az olmadığı yönünde yorumlanabilir. Söz konusu metinde bu çekim edatının dil bilgisel anlamları ve bunların örnekleri şöyledir:

1. *Durum, tarz* anlamında kullanımı:

Şükrâne cânım üstine ben dostiçün ölürisem

Ölmek lâzımdur kamuya ben ölmedin kanca varam (205/6)

Ağuyı kıldı şeker ol Resûlu'llâh meğer

*Vir şalāvāt zembur-vār derdile yaş **üstine** (321/6)*

2. Biri veya bir şeyin sınırları içerisinde, biri veya bir şeyle bağlantılı, biri veya bir şeyle ilgili anlamında kullanımı:

Evvel bahâr olıcağ ağaçlar tonanıcağ

*Gör niçe medh iderler bülbüller gül **üstine** (334/3)*

*Bir söz geldi dilüme eydem ölüm **üstine***

*Gerek sünni müselman gerek zalim **üstine** (340/1(2))*

Diğer örnekler: 340/5

3. Sebep, neden anlamında kullanımı:

Beni arı yuyalar meşhedüme koyalar

*Kâfirler esirgeye bağa hâlüm **üstine** (340/3)*

Üzere / Üzre

Eski Anadolu Türkçesinde iki biçimiyle de kullanılan söz konusu çekim edatının Yunus Emre Divanı'nda da iki biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bugün Türkiye Türkçesinde de *üzere*, *üzre* biçimlerinde kullanılmaktadır. Söz konusu çekim edatının Divan'daki anlamları ve örnekleri şunlardır:

1. Birine veya bir şeye yönelik anlamında kullanımı:

Altı bin altıyüz altmış altı

*Oğınur halk **üzere** âyetüñ var (48/15)*

*Ser-â-ser top-țolu yir ü gök **üzre***

Yürür bu kudretüñ hoş mülketün var (48/10)

2. Durum, tarz anlamında kullanımı:

Eyyüb'ıla derde esîr iniledüm çekdüm cezâ

*Belğs'ıla taht **üzere** mühr-i Süleymân'dayıdum (168/5)*

*Derviřlik dirligi şırať **üzredür***

Hisâbı itdiler zerre-i miřkâl (156/4)

Diğer örnekler: 412/2

Birlikte Çekim Edatları

Birlikte çekim edatları, doğrudan çekim edatlarından farklı olarak bir sözcükten meydana gelmezler. Bunlar, Delice (2014)'nin ifadesiyle bir öncül ek ile bir isim veya zarftan oluşurlar. Bunların ikisi birlikte bir anlam boşanmasına uğrayarak ise birlikte çekim edatını oluşturur: *+A dek*, *+A rağmen*, *+A karşı*, *+DAn beri*, *+DAn dolayı*, *+DAn ötürü* vb. Görüldüğü üzere öncül ek olarak ise *+A* veya *+DAn* ekleri kullanılır. Türkçede hangi öncül ekin hangi sözcüklerle birlikte çekim edatını oluşturduğu bellidir.

Öncül ekler, kendisinden sonraki sıfat veya zarfla birlikte çekim edatını oluşturmasına rağmen Türkçede önden ekleme olmadığı için çekim edatından önceki ismin sonuna gelirler. Bu özellikleri dolayısıyla da çoğu zaman istem konusuyla karıştırılmaları söz konusu olmuştur. Görüldüğü üzere, doğrudan çekim edatlarında kalıplaşmalar haricinde herhangi bir yapısal ve söz dizimsel zorunluluk yokken, birlikte çekim edatlarında yapısal ve söz dizimsel zorunluluklar ortaya çıkar. *+A* veya *+DAn* ekleri olmadan *beri*, *karşı*, *dolayı*, *ötürü* gibi sözcükler çekim edatı olamazlar. Bu konuda Türkiye Türkçesinde sadece hem *kadar* hem de *+A kadar* biçimleri bulunan çekim edatlarının bir farklılığı vardır. Bu da *kadar* sözcüğünün hem doğrudan çekim edatını olduğunu hem de birlikte çekim edatının içinde yer aldığını göstermektedir. Zaten, bunların ikisi de ayrı çekim edatlarıdır ve aralarında anlamsal farklılıklar vardır. Eski Anadolu Türkçesi *kadar* sözcüğünün bu özelliğine rastlanmaz (Hacıeminoğlu, 2015). Eski Anadolu Türkçesinde ise *deñlü* sözcüğünün bu özelliğe sahip olduğu görülür. Hem *deñlü* biçiminde hem de *+A deñlü* biçiminde Yunus Emre Divanı'nda kullanıldığı tespit edilmiştir.

Birlikte çekim edatlarının Yunus Emre Divanı'ndaki örnekleri şunlardır:

+A degin

Bu biçimbirim, *+A* öncül eki ile *degin* sözcüğünün birlikte oluşturduğu bir çekim edatıdır. Türkçenin Çağatay, Kıpçak ve özellikle Batı Türkçesi sahalarında kullanılmıştır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 31). Bugün Türkiye Türkçesinde *+A kadar* çekim edatı kadar olmasa da onunla aynı anlamda kullanılmaktadır. Yunus Emre Divanı'nda ise *+A kadar* yapısı hiç geçmezken *+A degin* yapısı dokuz kere kullanılmıştır. Divan'daki dil bilgisel anlamı ve örnekleri şunlardır:

Bir zaman, yer veya durumun son sınırını belirtme anlamında kullanımı:

*Su 'âl cevâb kelecisi buna **degin**dür*

Bundan böyle cihānum bi-nihāyet (19/8)

*Gele baña kavum kıardaş ola si(ne) **degi(n)** yoldaş*

Kim olısar baña hâldaş ben sinümde kalı(ş)caç (127/4)

Diğer örnekler: 177/9, 212/8, 302/11, 338/6, 351/5, 358/10, 409/1

+A dek

Bu çekim edatı, *+A* öncül eki ile *dek* sözcüğünün birlikte oluşturduğu bir edattır. Yapı ve anlam bakımından *tek* edatından farklıdır. Türkiye Türkçesinde bu çekim edatıyla aynı dil bilgisel anlamda *+A kadar* çekim edatı da kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde ise *+A kadar* çekim edatının örneği yokken *+A dek* çekim edatı kullanılmıştır (Tiken, 2004). Yunus Emre Divanı'nda da *+A kadar* çekim edatı kullanılmazken *+A dek* çekim edatı beş kere kullanılmıştır. Bunun anlamı ve örnekleri şunlardır:

Bir zaman, yer veya durumun son sınırını belirtme anlamında kullanımı:

Üç güne dek oturalar hep işüni bitüreler

Ol dem dile getüreler ayruğ kimse aîmaz ola (6/7)

Giceler şubha dek hayrân u mestem

Oluban muntaşır didâre karşı (289/2)

Diğer örnekler: 197/5, 306/4, 349/4

+A deñli

Bu çekim edatının Eski Anadolu Türkçesinde büyük oranda *deñli* biçiminde doğrudan çekim edatı olarak kullanıldığı görülür (Hacıeminoğlu, 2015, s. 34-35). Bunun yanında az da olsa *+A deñli* biçiminde kullanıldığı da olmuştur. Yunus Emre Divanı'nda da birlikte çekim edatı olarak bir örneğine rastlanmıştır. Günümüz Türkiye Türkçesinde ise sadece *deñli* biçiminde doğrudan çekim edatı olarak kullanılmaktadır. Divan'daki dil bilgisel anlamı ve bunun örneği aşağıdadır.

Bir zaman veya yerin son sınırını belirtme anlamında kullanımı:

Yunus'ıla buña deñli naşibüm

Göñül dost ıurağı dilüm şahâdet (19/9)

+A karşı

+A öncül eki ile *karşı* sözcüğünün birlikte oluşturduğu bir çekim edatıdır. Kâşgarlı'dan itibaren kullanıldığı görülür (Hacminoğlu, 2015, s. 52). Ancak, daha çok Eski Anadolu Türkçesinden itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Yunus Emre Divanı'nda da 16 kere ile sık kullanıldığı görülür. Divan'daki dil bilgisel anlamı ve örnekleri şunlardır:

Yerle ilgili bir sözcükten sonra yön, istikamet anlamında kullanımı:

Benem zârı kılan şol yâra karşı

Göñülden cân viren dildâre karşı (289/1)

Giceler şubha dek hayrân u mestem

Oluban muntaşır didâre karşı (289/2)

Diğer örnekler: 55/4, 95/3, 132/4, 173/3, 289/3, 289/4, 289/5, 289/6, 289/7, 289/8, 289/9, 312/6, 343/4, 406/3

+dAn artuğ

+dAn öncül eki ile *artuğ* sözcüğünün birlikte oluşturduğu bir çekim edatıdır. Eski Türkçe döneminden itibaren Türkçede kullanılan çekim edatlarındandır. Eski Anadolu Türkçesinde hem *+dAn fazla* hem de *+dAn başka* karşılığı olarak kullanılmıştır. Yunus Emre Divanı'nda ise sadece *+dAn başka* karşılığı kullanıldığı örneklere rastlanmıştır. Türkiye Türkçesinde ise kullanılmamaktadır. Divan'daki dil bilgisel anlamı ve bunun örnekleri şöyledir:

Birini veya bir şeyi diğerlerinden ayırma, ona dikkat çekme anlamında kullanımı:

İsrâfil şûrın urıacak maḥlûḳât ʔuru gelicek

Senüñ ünüñden artuḳ ʔulaḡum işitmeye (3/8)

Ḥaḳ 'dan artuḳ kimse bilmes kâfir müselmân kim durur

Ben ʔıluram namâzumı Ḥaḳ geçürürse nâzumı (349/2)

Diğer örnekler: 32/5, 73/8, 73/9, 112/7, 174/3, 184/1, 206/7, 256/6, 305/1, 339/8, 348/9, 349/2, 378/8

+dAn ayruḳ

+dAn öncül eki ile *ayruḳ* sözcüğünün birlikte oluşturduğu bir çekim edatıdır. Batı Türkçesinde daha fazla olmak kaydıyla Kıpçak Türkçesinde ve Batı Türkçesinde kullanılmıştır. Günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılmamaktadır. Yunus Emre Divanı'ndaki dil bilgisel anlamı ve bunun örnekleri şunlardır:

Birini veya bir şeyi diğerlerinden ayırma, ona dikkat çekme anlamında kullanımı:

Dostlar öḡüt virür baña gitgil anuñ yaḳınından

Daḡa yaḳın varam meger andan ayruḳ varımazam (174/6)

Saña biriken birlik oldur ebedî dirlik

Senden ayruḡı bildük cümle ʔuru efsâne (320/4)

Diğer örnekler: 262/9

+dAn berü

+dAn öncül eki ile *berü* sözcüğünün birlikte oluşturduğu bir çekim edatıdır. Türkçenin ilk yazılı metinlerinden günümüze kadar kullanılmıştır (Hacıeminoḡlu, 2015, s. 14). Yunus Emre Divanı'nda da örneklerine rastlanmıştır. Divan'daki anlamı ve bunun örnekleri şöyledir:

Bir zaman, yer veya durumun başlangıç noktasından sözün söylendiḡi ana kadar geçen süre, mesafe, durum anlamında kullanımı:

Evvel kadîmden berü vahdet evine gelen

Ref'i gider iḳerü Yünus ʔaşra bî-ḡaber (39/9)

Andan berü ḡöñildüm dostıla bile geldüm

Bu 'äleme ʔıḳıcaḳ bir 'aceb ḡâle geldüm (196/1)

Diğer örnekler: 233/7, 294/6, 394/1

+dAn böyle

+dAn öncül eki ile *böyle* sözcüğünün birlikte kullanılmasıyla oluşmuş bir çekim edatıdır. Türkçede "bu" sözcüğüyle birlikte kullanılmaktadır. Batı Türkçesinde kullanımı bulunmaktadır. Yunus Emre Divanı'ndaki anlamı ve bunun örnekleri şunlardır:

Sözün söylendiği andan itibaren geçerli bir durumu, olayı belirtme anlamında kullanımı:

Su 'âl cevâb kelecisi buña degindür

Bundan böyle cihânum bi-nihâyet (19/8)

Bundan böylesi bilgil pâdişâh iklîmidür

Dört yanum dîdâr oldı gör ne hûb yire geldüm (178/12)

Diğer örnekler: 182/10, 338/6

+dAn gayrı

+dAn öncül eki ile *gayrı* sözcüğünün birlikte kullanımıyla oluşmuştur. Batı Türkçesinde kullanılan bu çekim edatının Türkiye Türkçesinde sık olmasa da kullanımı bulunmaktadır. Yunus Emre Divanı'ndaki dil bilgisel anlamı ve bunun örnekleri şöyledir:

Birini veya bir şeyi diğerlerinden ayırma, ona dikkat çekme anlamında kullanımı:

Unit Unit kâmusın söylegil sözün haşın

Dilersen dost göresin bundan gayrı ser gerek (135/15)

Müsî varur Tûr'a çıkar anda varur nûra bakar

Dostdan gayrı zerre kadar bu gözlerüm görmez benüm (170/4)

Diğer örnekler: 192/5, 236/2

+dAn girü

+dAn öncül eki ile *girü* sözcüğünün birlikte oluşturduğu bir çekim edatıdır. Yunus Emre Divanı'ndaki dil bilgisel anlamı ve bunun örnekleri şunlardır:

Bir durumun, bir olayın sonrasını işaret etme anlamında kullanımı:

Dost gönülümü yağmaladı nolsa gerek şimden girü

Derdî bıraktı cânımı yansa gerek şimden girü (286/1)

Derdünile cânım yanar 'ömür geçer devrân döner

Gün geldükçe beñzün solar şolsa gerek şimden girü (286/2)

Diğer örnekler: 158/4, 161/1, 197/4, 197/5, 240/5, 286/1(2), 286/2, 286/3, 286/4, 286/5, 286/6, 286/7, 346/7

+dAn içerü

+dAn öncül eki ile *çerü* sözcüğünün birlikte oluşturduğu bir çekim edatıdır. Yunus Emre Divanı'nda kullanımı fazladır. Divan'daki anlamları ve bunların örnekleri şunlardır:

1. *Birini veya bir şeyi diğerlerinden ayırma, ona dikkat çekme* anlamında kullanımı:

Bundan içerü haber işit eydeyin iy yâr

Haķıķatüñ kâfiri şer'üñ evliyâsıdur (29/9)

*Bu dünyâdan âhiret**den içerü***

‘Âşıķuñ yiri var kimsene bilmez (113/7)

Diğer örnekler: 61/3, 290/1, 290/3, 290/4, 290/5, 290/8, 290/9, 290/12

2. *Daha çok, daha fazla* anlamında kullanımı:

Severem ben seni cāndan içerü

Yolum ötmez bu erkāndan içerü (290/1)

Kime doķundısa ol dost nazarı

Anuñ şu'lesi var kāndan içerü (290/6)

Diğer örnekler: 290/7, 290/10, 290/11

3. *Bir durumun, bir olayın sonrasını işaret etme* anlamında kullanımı:

Nere varurısam gönüm tolusın

Seni kıanda koyam bundan içerü (290/2)

4. *Sebeup, neden* anlamında kullanımı:

Tā kim Yūnus gözi fuş oldu dosta

Ki kıaldı kıapuda andan içerü (290/13)

+dAn ötürü/ +dAn ötrü

Eski Türkçe döneminden beri Türkçede kullanıldığı görülen bu çekim edatı +dAn öncül eki ve *ötürü/ötrü* sözcüğünden oluşmaktadır. Yunus Emre Divanı'ndaki dil bilgisel anlamı ve bunun örnekleri şunlardır:

Sebeup, neden ve dolayısıyla da sonuç anlamında kullanımı:

Çün kim anda varasın ol Hūriyi alasın

Bir vāyeden ötürü yoldan maķrūm kıalasın (242/13)

Cihānda bir şınıķ şakşıdan ötrü

Güherlerüm ziyāna şatmışam ben (258/4)

+dAn özge

+dAn öncül eki ile *özge* sözcüğünün birlikte oluşturduğu çekim edatıdır. Bu çekim edatı, Harezmi Türkçesi döneminden itibaren görülmekle birlikte özellikle Çağatay, Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesinde yaygın olarak kullanılmıştır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 73). Eski Anadolu Türkçesinde +dAn *artuğ* ve +dAn *ayruğ* çekim edatlarıyla aynı anlamda kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde ise yerini daha çok +dAn *başka* çekim edatına bırakmıştır. Divan'daki anlamı ve bunun örnekleri şöyledir:

Birini veya bir şeyi diğerlerinden ayırma, ona dikkat çekme anlamında kullanımı:

Sekiz uçmağın hürisi eger bezenüp geleler

Senüñ sevdüğünden özgeyi gönlüm hiç kabul itmeye (3/11)

Dilerem fazluñdan ayurmayasın

Hocam senden özge sevmezem ayruğ (129/9)

Diğer örnekler: 111/5, 239/1

+dAn yana / +dAn yaña

Birlikte edat olan bu biçimbirim, Batı Türkçesinde sıklıkla kullanılan çekim edatlarından. Türkiye Türkçesinde de birden çok dil bilgisel anlamda kullanılmaktadır (Doğan, 2021, s. 97). Yunus Emre Divanı'ndaki anlamı ve bunun örnekleri şunlardır:

Yön, taraf anlamında kullanımı:

Her da' viden geçen kişi Haq'dan yana uçan kişi

'ışk şarābın içen kişi geh esrük geh mestān ola (4/5)

Bu āhıla bu zārıla bu hikmeti kim ne bile

Bilse dağı gelmez dile futdum yüzüm senden yaña (8/3)

Diğer örnekler: 14/1, 127/5, 363/1

+dAn ziyāde

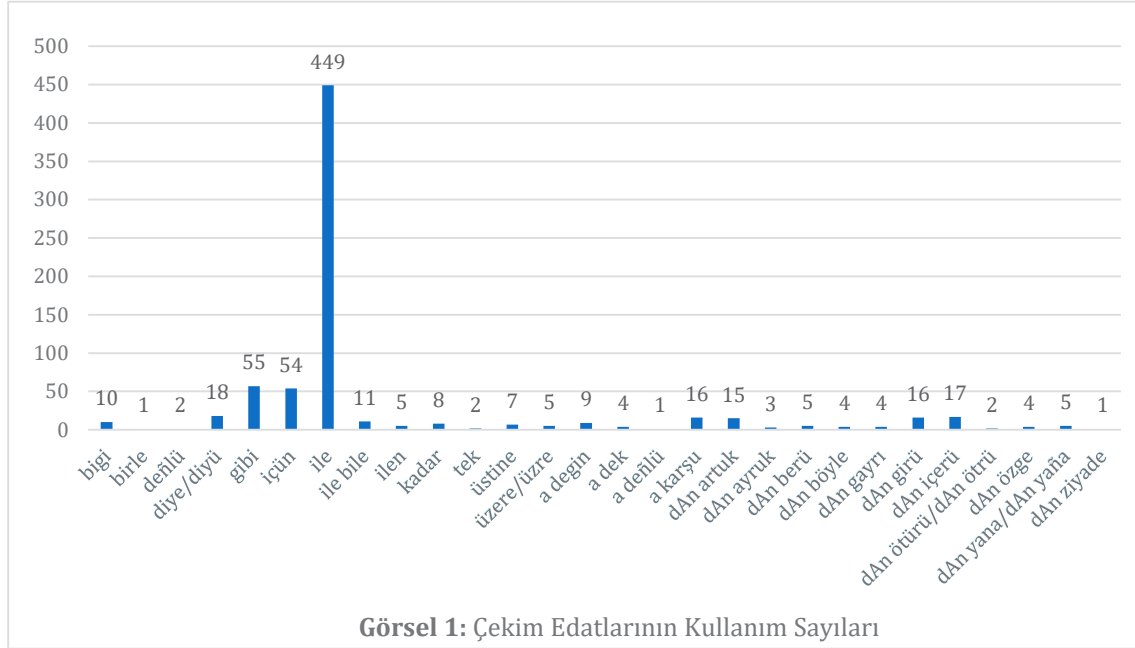
+dAn öncül eki ile *ziyāde* sözcüğünün birlikte oluşturduğu bir çekim edatıdır. Mevcut çalışmalarda Eski Anadolu Türkçesinde görüldüğüne dair bir bilgi yoktur. Yunus Emre Divanı'nda bir kere geçmiştir. Bu örnek ve dil bilgisel anlamı şöyledir:

Karşılaştırma, kıyaslama anlamında kullanımı:

Toprak eyle yüzüni miskînlere iy Yunus

Cümlesinden ziyāde erüñ ikrarı gerek (142/6)

Bu bölümde Yunus Emre Divanı'nda tespit edilen çekim edatları bir görsel ile şöyle gösterilebilir:

Görsel 1: Çekim Edatlarının Kullanım Sayıları

Grafik 1'de görüldüğü üzere Yunus Emre Divanı'nda toplam 28 adet çekim edatı tespit edilmiştir. Bunların 13'ü doğrudan çekim edatı, 15'i ise birlikte çekim edatıdır. Tespit edilen çekim edatlarının Eski Anadolu Türkçesi üzerine yapılan çeşitli çalışmalarda yer aldığı görülürken, doğrudan Yunus Emre Divanı üzerine yapılan çalışmalarda ise *deñlü*, *+A deñlü*, *ilen*, *+A karşı*, *+dAn artuk*, *+dAn böyle*, *+dAn gayrı*, *+dAn içerü*, *+dAn yana/+dAn yana*, *+dAn ziyade* çekim edatlarına değinilmediği anlaşılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi içerisinde bakıldığında *+dAn içerü* çekim edatının Yunus Emre Divanı'nda birden çok örneğinin ve bunun yanında birden çok dil bilgisel anlamının olduğu görülür. Eski Anadolu Türkçesi üzerinde yapılan çalışmalara (Hacıeminoğlu, 2015; Tiken, 2004) bakıldığında bu çekim edatının Yunus Emre Divanı'ndaki kadar örneğinin ve dil bilgisel anlamlarının olmadığı görülür. Bu açıdan da *+dAn içerü* çekim edatının Yunus Emre'nin bir ağız özelliği olduğu söylenebilir.

Yunus Emre Divanı'nda hem Eski Anadolu Türkçesinin farklı ağız özelliklerini yansıtan durumu hem de şiirdeki ölçü ve kafiye sebebiyle aynı dil bilgisel anlamda birden fazla çekim edatının kullanıldığı görülür. Bu konuda *tek*, *bigi* ve *gibi* çekim edatları öne çıkmaktadır:

Gören seni pervâne **tek** nicesi oda düşmesin

İki yañadın çün turur ol iki şü'leli çerâk (132/5)

Hağdur seni semezlere cânsuz şüretdür dirisem

Anuñiçün cânlulara senüñ **gibi** ma'sûk gerek (144/2)

Öd ağacı **bigi** yanar vücūdum

Dütünüm göklere seher yilidür (50/2)

Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü üzere üçü de *benzerlik* bilgisel anlamıyla kullanılmıştır. Bu konuda ayrıca *deñlü* ~ *kadâr*, *+A dek* ~ *+A değin* ~ *+A deñlü*, *+dAn artuk* ~ *+dAn ayrık* ~ *+dAn gayrı* ~ *+dAn içerü* (1) ~ *+dAn özge*, *+dAn girü* ~ *+dAn içerü* (3) denliklikleri de vardır. Dolayısıyla Yunus Emre

Divanı'nın Türkçedeki çekim edatlarının dil bilgisel anlamlarını örneklendirme bakımından yeterli veriler bulunduğu söylenebilir.

Yunus Emre Divanı üzerinde yapılan incelemede çekim edatlarının kullanım sıklığı arttıkça dil bilgisel anlamlarının da arttığı görülmektedir. Bu konuda 449 kullanıma sahip *ile* çekim edatının altı farklı dil bilgisel anlama sahip olduğu görülür. Bu durum da dilde çok kullanılan biçimbirim zamanla yeni anlamlar oluşturma özelliğine sahip olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Divan'da örneklendirilen *ilen*, *+dAn artuğ*, *+dAn ayruğ*, *+dAn girü* çekim edatlarının Batı Türkçesinin özellikle Eski Anadolu Türkçesi olmak üzere Osmanlı Türkçesi döneminde de yer aldığı, Türkiye Türkçesinde ise kullanımlarının olmadığı görülür. *Bigi*, *birle*, *tek* (Osmanlı Türkçesi dönemindeki bazı şaz şairleri hariç), *+A deñlü* ve *+dAn içerü* çekim edatları ise Eski Anadolu Türkçesinde kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Yunus Emre Divanı'nın döneminin özelliklerini yansıttığı söylenebilir. Bunun yanında, *deñlü*, *diye/diyü*, *gibi*, *içün*, *ile*, *kadâr*, *üstine*, *üzere/üzre*, *+A degin*, *+A dek*, *+A karşı*, *+dAn berü*, *+dAn böyle*, *+dAn gayrı*, *+dAn ötürü/+dAn ötrü*, *+dAn özge*, *+dAn yaña/+dAn yana*, *+dAn ziyâde* çekim edatlarının ise bugün de Türkiye Türkçesinde bazılarındaki ufak ses değişiklikleri ile kullanıldığı görülür. Bu açıdan bakıldığında Yunus Emre Divanı'nın çekim edatı açısından %67,85 (f=19) ile Türkiye Türkçesiyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Sonuç

Bu çalışmada Yunus Emre Divanı'ndaki şiirler çekim edatları açısından taranmış ve tespit edilen edatlar anlamsal özellikleri bakımından sıralanmıştır. Sehl-i mümteni tarzının ürünü olan Yunus Emre şiirlerinin anlamsal açıdan ele alınması aslında zor bir iştir. Buna dilde tek başına belirgin anlamları bulunmayan, ancak kendisinden önceki birim veya birimlerle birlikte dil bilgisel anlamları belirgin hâle gelen çekim edatlarının incelenmesi eklendiğinde iş daha da zorlaşmaktadır. Aynı beyit içerisinde dahi birbirinden farklı dil bilgisel anlamlarda kullanılan çekim edatlarının varlığı bu değerlendirmenin zorluğunun en iyi göstergesidir.

İnceleme neticesinde Yunus Emre Divanı'nda toplam 28 adet çekim edatı tespit edilmiştir. Bunların 13'ü doğrudan çekim edatı iken, 15'i birlikte çekim edatı yapısındadır. Doğrudan çekim edatları olarak *bigi*, *birle*, *diye/diyü*, *gibi*, *içün*, *ile*, *ile bile*, *ilen*, *kadâr*, *tek*, *üstine*, *üzere/üzre* edatları, birlikte çekim edatları olarak ise *+A degin*, *+A dek*, *+A deñlü*, *+A karşı*, *+dAn artuğ*, *+dAn ayruğ*, *+dAn berü*, *+dAn gayrı*, *+dAn girü*, *+dAn içerü*, *+dAn ötürü/+dAn ötrü*, *+dAn özge*, *+dAn yana/+dAn yaña*, *+dAn ziyâde* edatları tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde *bigi* çekim edatı *gibi* edatının göçüşmeye uğramış hâlidir. Ancak, farklı bir yapıya büründüğü için *gibi* çekim edatından ayrı olarak verilmiştir.

Yunus Emre Divanı'ndaki bazı çekim edatlarının yazım bakımından diğerlerinden farklılıklar gösterdiği de görülür. Bu konuda *ile* ve *içün* edatları ön plana çıkmaktadır. *Dilîyile*, *gencile*, *dilile*; *ışkıla*, *âhıla*, *dostıla* örneklerinde görüldüğü üzere *ile* edatı kendisinden önceki sözcüğe çoğunlukla bitişik yazılmıştır. Bunun yanında, az da olsa *âhla*, *göynüklerümle*, *eriyle*; *tañla*, *anuñla*, *kahırla* biçiminde kendinden önceki sözcüğe *+la* biçiminde bitişik yazıldığı da görülür. *İçün* çekim edatının da kendisinden önceki sözcüğe ayrı yazıldığı örneklerin yanında *uçmağıçün*, *Mevlâ'yıçün*, *ümmetiçün* biçimlerinde yazıldığı örnekler de vardır. Burada bir duruma daha değinmek gerekir. Şöyle ki; *içün* çekim edatının zamanla kendisinden önceki birimle kalıplaşıp kaynaştığı ve artık birleşik olarak başka bir sözcük türünü oluşturduğu yapılar da vardır. Bunlar içerisinde yer alan *içün* biriminin artık tek başına değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu sebeple de söz konusu çalışmaya bu örnekler dahil edilmemiştir. Bu birimlere şunları örnek vermek mümkündür: *anuñiçün* ('Bu sebeple' karşılığında bağlama edatı olmuştur.), *neyiçün* ('Niçin' biçiminde durum zarfı olmuştur.).

Aynı dilbilgisel anlama sahip *bigi*, *gibi*, *tek* çekim edatlarının Yunus Emre Divanı'nda bir arada kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde *bigi* çekim edatının zaten Batı Türkçesinin ilk devresinde sıklıkla kullanıldığı görülür. *Gibi* çekim edatı ise Türk dilinin her devresinde (Doğu Türkçesinde *kibi* biçiminde) kullanılan bir edattır. *Tek* çekim edatı ise Eski Anadolu Türkçesinde

görülmede birlikte Doğu Türkçesi metinlerine göre kullanım yoğunluğu fazla bir edat değildir. Yunus Emre Divanı'nda da bu bilgilere paralel olarak *gibi* çekim edatının 55, *bigi* çekim edatının 10, *tek* çekim edatının ise sadece 2 kere kullanıldığı görülür.

Yunus Emre Divanı'na bakıldığında 28 çekim edatının toplamda 733 kere kullanıldığı görülür. Bunlar içerisinde ise en çok kullanıma sahip olanı 449 kere ile *ile* çekim edatıdır. Fazla kullanımına paralel olarak söz konusu çekim edatının birden çok dil bilgisel anlama sahip olduğu da görülür. Bu durum da ilgili çekim edatının Batı Türkçesinin en çok kullanılan çekim edatı olmasından kaynaklanmaktadır.

Yunus Emre Divanı özelinde hazırlanan bu çalışma, Türkçenin tarihî dönemlerinden Eski Anadolu Türkçesi yazı dilindeki çekim edatlarının yapısal ve anlamsal özellikleriyle ilgili bir kesit sunmaktadır. Şüphesiz, bu türden çalışmaların artması Türkçenin tarihî ve çağdaş dönem yazı dilleriyle ilgili verilerin artmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akar, A. (2018). *Oğuzların dili Eski Anadolu Türkçesine giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Altunsarı, G. (2004). *Yunus Emre divanı'nın şekil yönünden incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aydın Özkan, I. (2017). Türkçede istemi değiştiren anlamsal süreçler. *International Journal of Language Academy*, 5(4), 33-46.
- Babacan, V. (2013). *Yunus Emre'nin risâletü'n-nushiyye'si ve divân'ı (giriş-inceleme-metin-dizin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Can, M. (2017). Dilbilgiselleşme ve edat kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 26, 37-67.
- Course, D. A. (2000). *Meaning in language*. New York: Oxford University Press.
- Delice, H. İ. (2009). Türkçenin öncül ekliliği ve Türkçede öncül ek taşıyan yapılar. *Turkish Studies*, 4(3), 703-716.
- Delice, H. İ. (2014). *Sözcük türleri*. Sivas: Asitan Kitap.
- Doğan, A. T. (2021). *Türkiye Türkçesinde edatlar*. İstanbul: Kriter Yayınlar.
- Doğan, N. (2014). Çok işlevlilik açısından Türkçe edatların söz dizimsel ve anlam bilimsel yapısı. *Dil Araştırmaları*, 15, 105-119.
- Ediskun, H. (2010). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Hirik, S. (2017). Gibi biçimbiriminin işlevsel dil bilgisi bakımından çok işlevli görünümü. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 53, 205-222.
- Hirik, S. (2019). Türkçede çekim ilgeçlerinin istem değişikliğine art zamanlı bakış. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(26), 449-467.
- Kavaklıçesme Kotan, H. (2015). *Yunus Emre divanı'nın söz dizimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Paçacıoğlu, B. (2006). *VIII-XVI. yüzyıllar arasında Türkçenin sözcük dağarcığı*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Tarama Sözlüğü* (1-8) (1995). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tatçı, M. (1990). *Yunus Emre divanı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde edatlar, bağlaçlar, ünlemler ve zarf fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Extended Abstract

Yunus Emre is among the leading poets of the Old Anatolian Turkish era, which is known as the first written language of Oghuzs. With his poems, he had significant contributions to the transformation of Oghuz Turkish into a written language in second half of 13th and first half of 14th century. His poems considerably drew the philologists' attentions since they represented the dialect of Oghuz in Anatolia. Thus, many philological researches were conducted on his poems, and most of those researches focused on his famous masterpiece called Divan. In this study, the postpositions in Divan were analyzed in terms of morphology.

For this study, the book “Yunus Emre Divanı” that was prepared by the author Mustafa TATCI was preferred, and it was thoroughly scrutinized with regard to postpositions. According to their structural characteristics, the postpositions found out in the book were analyzed under two subtitles as simple postpositions and compound postpositions. Each postposition was analyzed in terms of structure, and when necessary, some of them were compared with Turkish in terms of structure, meaning and usage. In addition to morphological analysis, the postpositions were also analyzed semantically, and all were presented with their examples in Divan. Such a new semantic analysis was considered to be crucial and necessary since there was a clear rarity in semantic studies in the aspect of postpositions in Yunus Emre’s Divan. According to the results of the analysis, 28 postpositions in total were found out in Yunus Emre’s Divan. 13 of them are simple postpositions, and other 15 are in form of compound postpositions. The simple postpositions are “+A degin, +A dek, +A deñlü, +A karşı, +dAn artuğ, +dAn ayruğ, +dAn berü, +dAn gayrı, +dAn girü, +dAn içerü, +dAn ötürü/+dAn ötrü, +dAn özge, +dAn yana/+dAn yaña, +dAn ziyâde”. One of the simple postpositions, “bigi” is actually a metathesis form of the postposition “gibi”. However, it was analyzed independently from the postposition “gibi” since “bigi” had an entirely different structure. Focusing on the overall Yunus Emre’s Divan, it was clearly observed that these 28 postpositions were used 733 times totally. The most used one of all is the postposition “ile” with a number of 449 usages. In addition, it was determined that the postposition “ile” had many meanings, and this is because it is also the most used postposition of Oghuz dialect. Apart from “ile”, the second one is “gibi” with total 55 usages, and third one is “içün” with 54 usages.

This study prepared as specific to Yunus Emre’s Divan, presents a significant partial analysis of structural and semantic features of postpositions in the written language of Old Anatolian Turkish that is one of the historical periods of Turkish. This study tries to reveal the situation of Oghuz dialect in abovementioned centuries by analyzing Yunus Emre’s Divan in terms of postpositions. Undoubtedly, the increase in the number of such studies will contribute a lot to the increasing of data related to historical and contemporary written languages of Turkic language.